

УДК 347.95

І. Ізарова,кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

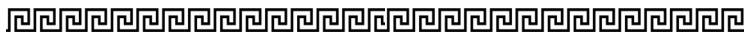
РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Використання інформаційних і комунікаційних технологій та інших технічних новацій є невід'ємним аспектом сучасного світу, який проникає у всі сфери життя. Наразі постає питання про застосування цих технологій для забезпечення судової діяльності, зокрема, під час розгляду цивільних справ у судах. Досвід інших країн світу свідчить про те, що це призводить до підвищення доступності правосуддя, спрощення й прискорення процедур розгляду справ в суді, а також до істотного зниження судових витрат, що є надзвичайно вагомими факторами розвитку ефективного механізму правосуддя. Запровадження сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) є актуальною та невід'ємною частиною розвитку системи правосуддя. Дослідження такого досвіду сприятиме інтеграції України в європейське співтовариство, забезпеченню ефективної співпраці у сфері цивільного правосуддя, а також удосконаленню механізму цивільного судочинства.

Увага європейських науковців та законодавців до можливостей використання сучасних технологій у діяльності органів державної влади за останні два десятиріччя істотно зросла. Так, 6 грудня 2013 р. було затверджено *Draft Strategy on European e-Justice 2014–2018 pp.* [1], що визначає загальні принципи та цілі Європейської електронної юстиції. Основною метою цієї стратегії є подальший розвиток і підтримка функціонування Європейського порталу електронного правосуддя за-

для забезпечення високого рівня поінформованості громадян щодо їх прав і надання їм доступу до широкого спектра інформації й послуг усередині судових систем, зокрема інформації про діяльність органів судової влади, а також правила звернення до суду, процесуальне законодавство й судові системи країн-членів ЄС та суміжні інститути (медіацію, правове представництво в суді). Цією ж стратегією було встановлено загальні принципи та створено підґрунтя для подальшого багаторічного європейського плану дій із розвитку електронної юстиції, який було затверджено 16 травня 2014 р. Радою ЄС, – це *Multiannual European e-Justice Action Plan 2014–2018 pp.* [2].

Активізація такої діяльності у сфері створення електронної системи правосуддя пов'язана з успіхом попереднього плану дій із розвитку електронного правосуддя, ефективним функціонуванням порталу e-Justice та іншими результатами, яких було досягнуто за останні часи. Сучасний етап розбудови системи електронного правосуддя в європейських країнах характеризується поштовпленням та розширенням співробітництва, що сприяє налагодженню взаємовигідної співпраці між країнами та стане важливим кроком на шляху сучасної правової системи. У зв'язку із цим потрібно відмітити надзвичайну актуальність питань, пов'язаних із розвитком електронного правосуддя в ЄС, яким, на жаль, у вітчизняній науковій літературі не приділяється необхідної уваги. Серед робіт, присвячених електронному правосуддю та перспективам

його запровадження в Україні, варто відмітити наукові статті А.Ю. Каламайко, І.В. Камінської, Н.В. Кушакової-Костицької, О.В. Тягло [3].

З огляду на вказане, а також із врахуванням задекларованими нещодавно ідеями керівництва держави про необхідність активного розвитку електронного правосуддя уявляється актуальним дослідження основних етапів запровадження й розвитку електронної юстиції в європейських країнах, а також визначення перспективних напрямів розвитку вітчизняної системи електронного правосуддя.

Використовувати інформаційні технології для забезпечення роботи судів розпочали в США наприкінці ХХ ст. Так, у 1988 р. Федеральні суди США розпочали впровадження пробної версії системи доступу до судових актів – *Public Access to Court Electronic Records* (<http://www.pacer.gov>), яка забезпечувала доступ до судових документів через мережу Інтернет, можливість завантаження та друкування документів, а також одночасний доступ до файлів справи кількох осіб.

Із січня 1996 р. Administrative Office of the U.S. Courts у федеральних судах США запроваджено систему «Управління справами / Електронний Архів справ» (Case Management / Electronic Case Files (CM/ECF)). Ця система є Федеральною комплексною системою управління судовими справами в судах із банкрутства, районних та апеляційних судах і забезпечує доступ до поданих документів через Інтернет. Судді, співробітники суду, юристи отримали доступ до електронної інформації книги записів, даних управління справами та досліджень матеріалів справи.

Схожі електронні системи були також запроваджені в інших країнах світу. Зокрема, програма електронного документообігу діє в спеціалізованих в судах Англії та Уельса з 1 квітня 2010 р. відповідно до ч. 5 та Практичних вказівок до неї (*Practice Direction 5A, 5B, 5C*) *Civil Procedure Rules 1998* р. [4]. Так, практична вказівка 5С містить

окремі положення, присвячені процесу розгляду справи, інформації про використання електронної пошти для спілкування із судом, а також перелік документів, які можуть бути передані за її допомогою [5].

Останнім часом істотно активізувалось запровадження електронної юстиції в Європейському Союзі. Установчими документами ЄС було визначено важливість розвитку та активізації судового співробітництва в цивільних справах, спрощення та полегшення доступу до правосуддя [6].

Для реалізації цих положень із 2003 р. було запроваджено проект *European Judicial Network in civil and commercial matters* [7], згідно із яким було створено правові атласи, які дозволяють визначити компетентні юридичні органи в державах-членах, а також заохочують до використання відеоконференцій і електронної передачі документів між державними органами. Сьогодні наступником European Judicial Network став портал *European E-Justice* (<https://e-justice.europa.eu>), який містить велику кількість інформації про держав-членів та їхні правові системи, загальне законодавство, європейське право та різні аспекти цивільного та комерційного права.

Варто відзначити, що у вересні 2007 р. на запит Ради ЄС та Європейського парламенту було підготовлено *Specific Programme «Civil Justice»* на період 2007–2013 рр. як частину *General Programme Fundamental Rights and Justice* [8]. Ця Програма була спрямована на поліпшення взаємного знання національних правових і судових систем; сприяння навчанню в області законодавства Співтовариства для юристів-практиків; заохочення мережі співпраці та обміну інформацією й досвідом; покращення інформації про правові системи в державах-членах та доступу до правосуддя; зміцнення взаємної довіри й незалежності судової влади; сприяння та розвиток функціонування Європейської судової мережі в цивільних і комерційних справах.

Пізніше, 17 грудня 2013 р., Європейським Парламентом та Радою після двох років узгодження було запроваджено нову програму ЄС «Justice Programme» і «Rights, Equality and Citizenship Programme» 2014–2020 рр. [9]. Загальною метою цієї Програми було визначено створення справді європейського простору правосуддя, заснованого на взаємній довірі, а також сприяння судовій співпраці в цивільних і кримінальних справах, допомозі в семінарах для суддів, прокурорів та інших юристів. Відповідно до ст. 6 цієї Програми підтримується подальший розвиток та фінансування порталу e-Justice. Запровадження цього порталу стало визначним досягненням у розвитку електронної юстиції й результатом низки домовленостей, серед яких варто зазначити такі.

Так, у червні 2008 р. Комісія ЄС представила своє комюніке «Towards a European e-Justice Strategy» [10], яке спрямоване на сприяння розвитку конкретних механізмів електронної юстиції на європейському рівні в тісній координації з державами-членами, зокрема, створення спільноти європейського та національного рівня в галузі електронної юстиції.

Як вірно зауважено у вступі до комюніке, із часу набрання чинності Амстердамської угоди простір єдиного європейського правосуддя стає реальністю. Вимоги справедливого правосуддя, яких дотримуються в європейських країнах, ускладнюються завантаженістю судової системи, що вимагає постійного вдосконалення методів роботи, з урахуванням економії витрат на судову систему. Використання інформаційних та комунікаційних технологій на службі судових систем надає можливі шляхи покращення їх діяльності та істотно спрощує процедури розгляду справ, сприяє скороченню витрат. «Електронне правосуддя» представляє собою відповідь на необхідність полегшення доступу до правосуддя, співробітництва між правоохоронними органами та ефективності судової системи; їх використання бажане й неминуче.

Європейська Рада на своєму засіданні 19 й 20 червня 2008 р. підтримала ініціативу поступового створення єдиного порталу електронного правосуддя в ЄС, метою якого було забезпечити єдину, багатомовну, зручну для користувачів точку доступу («єдине вікно») для всієї системи електронного правосуддя, тобто для європейських і національних інформаційних сайтів і/або послуг, до 2009 р.

Для забезпечення реалізації цієї мети в листопаді 2008 р. було запроваджено перший *Multiannual European e-Justice Action Plan 2009–2013* рр. [11], підготовлений у співпраці Комісією та Європейським Парламентом. Відповідно до цього плану дій Рада схвалила створення нової робочої структури – робочої групи Ради з електронного правосуддя, яка згодом провела значну роботу, щоб досягнути визначених вище Планом цілей. Основними досягненнями, що зумовили успіх цього плану на 2009–2013 рр. є запровадження порталу e-Justice, відеоконференцзв'язку, системи безпечного обміну даними.

Так, діяльність створеної робочої групи з електронного правосуддя була в цілому схвально оцінена, у зв'язку із чим Європейський парламент 18 грудня 2008 р. прийняв резолюцію щодо електронної юстиції [12], у якій зазначено, що майбутнє законодавство повинно розроблятися таким чином, що зможе використовуватися для онлайн додатків.

Портал електронної юстиції *European E-Justice* був запущений 16 липня 2010 р. [13]. Цей проект був задуманий як майбутній електронний one-stop-one у сфері правосуддя, як перший крок для спрощеного надання інформації про систему правосуддя, покращення доступу до правосуддя в ЄС на 23 мовах. Основне завдання порталу E-Justice – стати «єдиним вікном» для європейських громадян та професіоналів у сфері юриспруденції, що дозволить їм отримати на їхній рідній мові інформацію про європейські й національні процедури та функціонування системи правосуддя.

Запроваджений портал був у цілому позитивно оцінений користувачами, у подальшому поступово удосконалювався та розширявся за рахунок доповнення новими функціями, зокрема динамічних електронних форм.

На порталі E-Justice міститься *European Judicial Atlas in civil matters*, що підтримується Європейською комісією й надає інформацію щодо судової співпраці в цивільних справах [14]. Так, Атлас надає зручний доступ до інформації, що має відношення до судового співпраці в цивільних справах, дозволяє визначити компетентні суди або органи, до яких можна звернутися (назви й адреси всіх судів у державах-членах, які розглядають цивільні й комерційні справи (суди першої інстанції, апеляційні суди тощо) і географічних районів, у яких вони мають юрисдикцію), а також заповнити онлайн форми, які існують для деяких із цих питань, змінити мову форми й передати форми в електронному вигляді.

Інформація Атласу стосується таких питань: 1) юридична допомога; 2) медіація (посередництво) у цивільних і комерційних справах; 3) служба доставки судових та позасудових документів; 4) європейські процедури (European Order for Payment Procedure та European Small Claim Procedure); 5) отримання доказів; 6) визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах та європейського виконавчого листа; 7) аліментні зобов'язання; 8) компенсація жертвам злочинів.

Враховуючи успіх першого багаторічного Плану дій на 2009–2013 рр. і прагнення вдосконалити систему правосуддя, зробити її більш доступною для громадян, поліпшити взаєморозуміння юристів і судових органів шляхом надання електронних засобів інформації та співробітництва, було прийнято рішення про підготовку подальшого плану дій із розвитку електронної юстиції. Він також став важливим кроком у розвитку електронної юстиції й запровадженій у зв'язку із цим дематеріалізації правових процедур, по-

ширення використання електронних засобів зв'язку між усіма учасниками судового процесу, що стало важливим елементом ефективного функціонування судової системи в державах-учасниках цього плану. З огляду на це держави-члени та європейські інституції підтримали готовність продовжувати розбудову Європейської системи електронної юстиції або e-Justice й запровадили проект Стратегії електронного правосуддя в ЄС на 2014–2018 рр.

У *Draft Strategy on European e-Justice 2014-2018* [1] (далі – Стратегія) відмічається, що цей план визначатиме кроки з впровадження електронного правосуддя в правових системах країн-членів ЄС задля формування загальноєвропейської системи електронного правосуддя, а також можливої співпраці з третіми країнами, тобто ЄС та його держави-члени повинні за можливістю розвивати співпрацю з третіми країнами в галузі електронного правосуддя з дотриманням інституційних правил, встановлених на рівні Європейського Союзу (п. 55–56 Стратегії).

Насамперед слід відмітити, що Європейська електронна юстиція спрямована на використання й розвиток інформаційних та комунікаційних технологій у службах судових систем держав-членів, зокрема, у транскордонних ситуаціях, щоб полегшити доступ до правосуддя та судової інформації для громадян, підприємств і юристів-практиків, а також для сприяння співробітництву між судовими органами держав-членів, підвищення ефективності системи правосуддя й різноманітності судових систем держав-членів.

Цілям європейської електронної юстиції присвячено окремий IV розділ Стратегії, серед яких визначено такі: 1) поліпшити доступ до інформації в галузі правосуддя в Європейському Союзі за допомогою порталу електронної юстиції; 2) запровадити більш широкий доступ до судів і полегшити використання позасудових процедур за допомогою електронних засобів зв'язку в транскордонних ситуаціях; при цьому відміча-

ється необхідність створення умов для надання інтерактивних трансграничних судових послуг на європейському рівні, дематеріалізація судових та позасудових розглядів має бути продовжена згідно з принципом добровільних дій держав-членів; 3) спрощення та заохочення електронного зв'язку між судовими органами держав-членів через відеоконференції або безпечний електронний обмін даними; 4) надання працівникам судових органів безпечного доступу до різних функціональних можливостей за допомогою призначених для них диференційованих прав доступу.

Визначені завдання мають важливе значення, особливо в умовах ЄС – поширення трансграничних спорів, а досвід регулювання цивільних процесуальних правовідносин стане корисним і для України.

Також відзначається необхідність продовження розвитку Європейської електронної юстиції як прямого сервісу для європейських громадян, які могли користуватися перевагами електронного правосуддя.

З метою реалізації Стратегії й для її практичного керівництва 16 травня 2014 р. Радою Європейського Союзу було запроваджено *Multiannual European e-Justice Action Plan 2014–2018* (далі – План 2014–2018 рр.) [2]. Цей план став результатом чотирьох зустрічей з обговорення його проекту, які відбулися впродовж лютого-травня 2014 р.

План 2014–2018 рр. містить список запланованих проектів для розглянутого періоду із чітким зазначенням бажаних взяти участь, заходи щодо їх практичної реалізації та індикативний графік, щоб дозволити конкретне продовження плану дій робочою групою з електронного права (електронної юстиції). Робоча група, яка готує план дій, консультується із Комісією, принаймні один раз за семестр контролює його реалізацію.

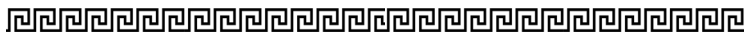
З огляду на це варто підтримати та активізувати наукові дослідження в напрямі запровадження та розвитку електронної юстиції в Україні. Безперечно, європейські країни мають набагато більше ре-

альних можливостей для впровадження інформаційних та комунікативних технологій, а також електронного правосуддя в судочинство, але системне вивчення та дослідження їхнього досвіду заслуговує на пильну наукову увагу. Слід відмітити, що запровадження інформаційних та комунікативних технологій та електронного правосуддя інших країнах проводилась послідовно впродовж більше десяти років шляхом проведення багаторічних пілотних проектів, що дозволяло визначити за допомогою практичного застосування найбільш ефективні процедури, які доцільно запровадити в чинне законодавство. З огляду на це перспективними та пріоритетними напрямками варто визначити співробітництво з країнами ЄС та розвиток електронного правосуддя в Україні, яке сприятиме полегшенню та спрощенню доступу до правосуддя.

Ключові слова: електронне правосуддя, електронне правосуддя в цивільних справах, цивільне судочинство.

Стаття присвячена дослідженню етапів запровадження електронного правосуддя в цивільних справах у європейських країнах, яке активно розвивається в зв'язку із започаткованими в установчих договорах ЄС процесами вдосконалення та спрощення цивільного судочинства; забезпечення доступу до судового захисту в трансграничних справах, а також визначенню перспективних шляхів удосконалення вітчизняної системи цивільного судочинства.

Стаття посвящена исследованию этапов внедрения электронного правосудия по гражданским делам в европейских странах, которое активно развивается в связи с начатыми в учредительных договорах ЕС процессами усовершенствования и упрощения гражданского судопроизводства; обеспечения доступа к судебной защите в трансграничных делах, а также определению перспективных путей совершенствования отечественной системы гражданского судопроизводства.

The article devoted to the stages of implementation of e-Justice in civil matters in European countries that actively develops due to launched in the founding treaties of the EU process improvement and simplification of civil justice, access to judicial protection in cross-border cases and identifying promising ways to improve the domestic civil justice.

Література

1. Draft Strategy on European e-Justice 2014–2018 // Official Journal of the European Union. – 2013. – 21 грудня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?Uri=OJ:C:2013:376:0007:0011:EN:PDF>.
2. Multiannual European e-Justice Action Plan 2014–2018 // EUR-Lex. Access to European Union law. – 2014. – 14 червня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&j=ST%209714%202014%20INIT>.
3. Каламайко А.Ю. Електронні технології в цивільному процесі: постановка проблеми / А.Ю. Каламайко // Університетські наукові записки. – № 1(45). – 2013. – С. 159–165 ; Камінська І.В. «Електронний суд» як гарантія доступності правосуддя / І.В. Камінська // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 3(28). – С. 52–60 ; Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід / Н.В. Кушакова-Костицька // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 103–109 ; Тягло О.В. Логіко-ймовірні засади повного електронного правосуддя / О.В. Тягло // Філософські та методологічні проблеми права. – 2013. – № 1–2. – С. 186–195.
4. Civil Procedure Rules // Ministry of Justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part01>.
5. Practice Direction 5A, 5B, 5C Civil Procedure Rules // Justice.gov.uk. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part05/pd_part05c.
6. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. – 2010. – Vol. 53. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2010.083.01.0001.01.ENG.
7. European Judicial Network in civil and commercial matters : European e-Justice Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/civiljustice/index_en.htm.
8. Civil Justice specific programme (2007–2013) : Decision No 1149/2007/EC of the European Parliament and of the Council of 25 September 2007 // EUROPA. Summaries of EU legislation. – 2008. – 12 лютого. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/116030_en.htm.
9. Regulation (eu) no 1382/2013 of the European Parliament and of the council of 17 December 2013 establishing a Justice Programme for the period 2014 to 2020 // EUR-Lex. Access to European Union law. – 2013. – 28 грудня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:354:0073:0083:en:PDF>.
10. Communication from the commission to the council, the European parliament and the European economic and social committee. Towards a European e-Justice Strategy Decision № 1149/2007/EC // Commission of the European communities. – 2008. – 30 травня. – С. 2–13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32007D1149>.
11. EUROMED Justice III Project. EU. 2009. Multi-annual European E-Justice Action Plan 2009–2013 // Project funded by the European Union. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euromed-justice.eu/document/eu-2009-multi-annual-european-e-justice-action-plan-2009-2013>.
12. European Parliament resolution of 18 December 2008 with recommendations to the Commission on e-Justice // European Parliament. – 2009. – 1 October. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0637+0+DOC+XML+V0//EN>.
13. European e-Justice Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://e-justice.europa.eu/home.do?Action=home>.
14. European Judicial Atlas in civil matters. – 2013. – 13 травня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_atlas_in_civil_matters-88-en.do.